

SZENDE PÁL

*A magyar ügyvédség válsága**

I. rész

I. AZ ÜGYVÉDSÉG SZEREPE AZ OSZTÁLYÁLLAMBAN

A társadalmi fejlődés kezdetén rendszerint ugyanazon személyek alkotják a jogszabályokat, adnak útbaigazítást és magyarázatot, s végül ők döntenek a felmerült jogvitákban. Később egyrészt a jogszabályok szaporodása, másrészt a társadalomnak növekedése folytán eme tevékenységi körök differenciálódnak. A jogtudók csoportja szétválik olyanokra, akik alkotják, illetőleg megszövegezik a törvényeket, azokra, akik alkalmazzák a jogszabályokat és végül, akik tanácsot adnak a védelemre szorult embereknek, a peres eljárásban érdekeiket megvédik.** Az utóbbiakat nevezzük mai szóval ügyvédeknek.

Az ügyvédség minden társadalomban, ahol a differenciáció már végbement, nagy jelentőségű foglalkozási ág, az osztályállamban pedig a legfontosabbak egyike. Fontosságát megérthetjük, ha szerepét az osztályállamon belül vizsgáljuk. Elsősorban tekintetbe kell venni azokat a jog-vitákat, amelyek az uralkodó osztályon belül, annak tagjai között folynak le. Az osztályállam a magántulajdon intézményén nyugszik. Ennél pedig a folytonos tulajdonjogi viták és perek elkerülhetetlenek. Minél bonyolultabb és mesterségesebb az a jogrendszer, mellyel a törvény a magántulajdont megvédi, annál gyakoribbak és élesebbek a jogviták. Így pl. Magyarországon az ősiségi rendszer, amely a nemesség tulajdonjogát örök időkre akarta biztosítani, évszázadokon át folytonos pereskedéseknek állandó forrása volt. Mihelyt valamely társadalom a kezdeti állapoton túljutott, a társadalom kiváltságosai tudatosan oly módon alkotják a jog-

**Részben előadatott a Társadalomtudományi Társaság 1910. okt. 25-iki ülésén.*

** *Herbert Spencer: Principles of Sociology, III. kt., VII. rész. 257-277. l.*

szabályokat, hogy azokban rajtuk kívül minél kevesebben igazodhassanak el s főleg hogy a jognak alávetett néposztályok azokat ne ismerhessék.* Minthogy a jogszabályok tömege egyre növekedik, később már az uralkodó osztály tagjai sem képesek bennük eligazodni és ők is tanácsadásra, vezetésre szorulnak.** A jogtudás, a jogismerés külön foglalkozási ággá alakul ki. Mennél bonyolultabb a jogrendszer, annál inkább szükség van jogban jártas tanácsadóra. Innen az ügyvédség nagy jelentősége a legfejlettebb kapitalista államokban, mint pl. Angliában és Észak-Amerikában.

De éppilyen jelentős az ügyvédség funkciója az osztályközi jogvitákban is. Ilyenkor vagy két különböző osztályhoz tartozó egyén áll perben, vagy nagyobb tömegek, sőt egész társadalmi osztályok érdekei ütköznek össze. Az ügyvéd szerepe

ekkor kétféle lehet. Rendszerint a gazdaságilag erősebb fél oldalára áll. Segédkezet nyújt ahhoz, hogy az osztályuralomnak kedvező jogszabályok végrehajtassanak, avagy közreműködik abban, hogy az alsóbb néposztályokra kedvező törvény a peres és peren kívüli eljárásban hatályából kiforgattassék. Ugyanaz a szerepe van, mint a kiváltságos elemekből kikerült bürokráciának, melyre a szociálpolitikai törvények végrehajtása van bízva, s mely gondoskodik arról, hogy a törvény szabályai a gyakorlati életben meg ne valósuljanak. Az úrbéri és birtokrendezési reformok a felszabadított jobbágyok érdekeit voltak hivatva szolgálni. A földesurak ügyvédei, a parasztság jogi tudatlanságát, a törvények homályos és hiányos rendelkezéseit felhasználva, mindent megtettek, hogy az anyagi igazság a peres eljárás formális intézkedéseinek útvesztőjébe fulladjon; s a birtokrendezési eljárás a volt jobbágyság meg károsításával végződött. Másrészt az ügyvéd támogatja és felvilágosítja az alsóbb osztályokhoz tartozó egyéneket: mihez van joguk, mire kötelezi őket a törvény, és így segédkezet nyújt nekik, hogy a törvény által biztosított jogaiktól őket a kiváltságos elemek el ne üthessék.

Mindkét esetben a jogszabályok szövevényeiben csak az ügyvéd tud eligazodni, a jogvitákban az ő személye nyomul mindig előtérbe és ezért szolgálatai az osztályállam fennállása alatt nélkülözhetetlenek minden osztályra. Ez a törvény magyarázza meg, hogy minden oly mozgalom élén, amely a jogrend reformját és megdöntését, vagy pedig annak konzerválását célozza, a közéleti szereplésben és a szónoklásban különben is jártas ügyvédek és jogtudók*** haladnak. A vezérférfiak közül a nagy francia forradalomban Robespierre, Danton, Desmoulins, 1848-ban Ledru-Rollin, Crémieux, 1870-ben Gambetta, Jules Farre (stb.) ügyvédek voltak. Ügyvédek vezették az 1848-iki bécsi forradalmat (Bach),

*Henry Sumner Maine: *Ancient Law*, IV. kiadás, 11. és köv. l.

** Frederick Pollock: *Essays in jurisprudence and ethics*, 1882. 63. 1. Pollock-Schuster: *Das Recht des Grundbesitzes in England*, 4. l.

*** E szempont részletesebb kifejtése a III. fejezet 3. pontjában

31

ők játszottak döntő szerepet a XIX. század olasz forradalmaiban (Manin), az Italia Unita megalakításában (Mazzini) és Magyarország forradalmi mozgalmaiban. Kossuth Lajos is az volt. Viszont minden reakciós mozgalom vezérkarában úgy Magyarországon, mint külföldön, ügyvédek találunk.

E tények azt is magyarázzák, hogy az ügyvédség folytonos támadásoknak és állandó gyűlöletnek a tárgya. Az alsóbb néposztályok, az alperesek és végrehajtást szenvedők, a jogaikból kiforgatottak mindig az ügyvédek látják az első harcfrontban, vele perelnek és tárgyalnak, sérelmüket és megrontásukat is neki tulajdonítják tehát. Az osztályuralomnak megszokott eszköze, hogy egyes csoportokat, amelyek az ő akaratának végrehajtói, a háborgó népindulatoknak bűnbakul dob oda. Engedi, hogy azokat tegyék felelőssé a kiváltságosok minden visszaéléseért. A végrehajtó, aki a megítélt követeléseket, az állami és egyházi adókat behajtja — bár maga is gyakran nyomorúságos fizetésből tengődik — sokkal inkább tárgya a gyűlöletnek, mint a törvényhozó testület, mely a rossz peres eljárást és a helytelen adótörvényeket alkotta, vagy az egyházi felsőbbség, mely elviselhetetlen

szolgáltatásokat ró a hívókra. Nagyrészt erre az okra vezethető vissza az ügyvédek népszerűtlensége is. Az uralkodó osztályra az ügyvédség létezése életkérdés ugyan, de időnként mégis úgy tesz, mintha engedne a közvélemény nyomásának, és ügyvédelles törvényeket hoz. Meg akarja ezzel mutatni, hogy megérti a nép panaszait, és minden hiba az ügyvédekben rejlik. Ezért van az, hogy az ügyvédelles jogszabályok minden állam történetében nagy számmal találhatók.

Hogy az ügyvédek visszaélnek a jog ismeretéből folyó előnyös helyzetükkel, régóta tudott dolog, de ez nem önálló jelenség, hanem szükségszerű folyamánya az osztályállam berendezéseinek. Az ügyvédi visszaélések csak ott ölthetnek nagyobb mérvet, ahol a törvények rosszak, egy kiváltságos kisebbség érdekét szolgálják, ahol a bíróságok tudatlanok vagy részrehajlók. Tóth Lőrinc már hatvan évvel ezelőtt megállapította, hogy „a szabadalmas rendnek a század lelkével meg nem egyező, fonák s avult előítéleteken épült kiváltságai” idézik elő az ügyvédi visszaéléseket.

Előzőleg említettük, hogy minden forradalmi mozgalom élén ügyvédek haladnak. Ők ellenőrizték az elmúlt századokban a polgárság és az alsóbb néposztályok érdekében a feudális kormányzat cselekvéseit. Természetesen ezzel kivívták a felsőbb osztályok és a hatalmasok gyűlöletét. Napóleon úgy nyilatkozott, hogy ki kellene minden ügyvédnek a nyelvét tépetni, aki a kormány ellen mer felszólalni.** Nagy Frigyes is ily okokból törölte el 1780-ban a porosz ügyvédséget. I. Ferenc császár

* *Tóth Lőrinc: Ügyvédi állapotok 1848. 18. 1.*

** *Jules le Berquier: Le Barreau moderne francais et étranger, 11. kiadás, 256. 1.*

32

gyűlölte az olasz ügyvédeket, őbennük látta a folytonos forradalmi mozgalmak értelmi szerzőit.* Bécsi vezető államférfiak a múlt század első felében gyakran hangoztatták, hogy csak néhány magyar ügyvédet kellene felakasztani, s akkor mindjárt helyreállana a csend és a rend az országban. Ezért szította a magyar gentry is 1853 utáni az ügyvédek elleni ellenszenvet, mert azoknak egy töredéke a birtokelkülönítési és úrbéri eljárásokban a parasztság jogait védelmezte. Mióta az alsóbb néposztályok jelentősége emelkedik, egyre jobban feléjük fordul az ügyvédség figyelme. A szociáldemokrata mozgalmaknak nem csak vezetésében, hanem mindennapi munkájuk teljesítésében jelentékeny szerep jut az ügyvédségnek, mely a munkásságot jogaira állandóan kitanítja és a munkásügyi törvények végrehajtását ellenőrzi. E tények ismerete világossá teszi előttünk, hogy az ügyvédség jelentősége és népszerűtlensége egyformán nagy a történelem minden korszakában.

II. A magyar ügyvédség történeti fejlődése 1874-ig

Magyarországon az ügyvédség lassan fejlődött.** A magyar állam első századaiban az oligarchák jogvitáikat rendszerint fegyverrel intézték el és az ökoljog gyakori volt a köznemesek között is. Később azonban célszerűnek látszott, hogy az erőszakos cselekményeknek legalább a jogosság látszatát adják meg. Evégből törvényeket kellett alkotni, ami később szükségessé tette, hogy jogtudó ügyvédek

tanácsát vegyék igénybe. A XV. Századtól kezdve az ügyvédi pálya jelentősége emelkedőben van, s ezzel kapcsolatban egész sorozatát találjuk az ügyvédelles törvényeknek. Kezdeményezőként e téren 1486-ban Mátyás király szerepelt. Ezen törvények gyakori ismétlése mutatja, hogy eredményre sohasem vezettek, mert az ügyvédi visszaélésekből elsősorban a kiváltságos elemeknek volt haszna. Másrészt, mint az előző fejezetben kifejtettük, az ügyvédelles törvények arra is vezethetők vissza, hogy az ügyvédek az elnyomott rétegek védelmére keltek. Így pl. az 1655: LXI. t. c. kizárja az országgyűlésből az ügyvédek, akik mindenféle magánügyeket tesznek ott szóvá. Ennek a kizárásnak Acsády szerint a magyarázata az, hogy az ügyvédség akkoriban túlnyomóan protestáns volt. A panaszok mind arra vonatkoztak, hogy a linzi békét nem hajtják végre és a protestánsokkal szemben sokféle hatalmaskodás történt. Az országgyűlést irányító jezsuiták ennek elejét akarván venni, kizárták az ügyvédek, akik jogi tudásuknál fogva a legjobban tudták a panaszokat előadni és rámutatni a

* *Giuseppe Zanardelli: L'avvocatura. Discorsi, II. kiadás, 106. l.*

** *A magyar ügyvédség történetére a következő forrásokat használtuk fel: ifj. Palugyai Imre: Ügyvédek, 1841. Kaill Sándor: Ügyvédreform, 1848. Tóth Lőrinc id. m. Králik Lajos: A magyar ügyvédség, I–II. kt. 1903; A magyar ügyvédség múltjából 1904. I. kt. Kun László: A magyar ügyvédség története.*

33

királyi hatóságok folytonos törvénysértéseire. Arra a következtetésre kell jutnunk, hogy hatékony ügyvédelles áramlat rendszerint akkor keletkezik, amikor ügyvédség az elnyomottak érdekében is tesz valamit. Ugyanez áll napjainkra nézve is. Az ügyvédelles áramlatot nem az ügyvédi visszaélések, — melyeket nem akarunk tagadni, — okozzák elsősorban, hiszen a nagybirtokosok ügyvédei ezekben leginkább bűnösök, hanem részben felekezeti szempontok, részben pedig az a tény, hogy az utóbbi évtizedekben a városi ügyvédségnek egy jelentékeny része a radikális szabadgondolkodó és szociáldemokrata mozgalmakban vesz részt, a bíraskodás és főleg a közigazgatás zártkörű működését megzavarta és ezért kihívta maga ellen az uralkodóosztály haragját.

Méltó a följegyzésre, hogy Werbőczy István, kinek jelleme és egyénisége a Fraknoi Vilmos művéből teljes tisztaságában áll előttünk, mily megsemmisítő ítéletet mond kora ügyvédeiről. (II. rész, 83. cím.).

„6. §. Mindazáltal ebben a mi időnkben az ügyvédek különböző és sokféle (de üres) kifogásai és szóváltásai meg ellenvetései által nemcsak az imént előadott, hanem más egyéb módokon szokták a pereket leszállítani és megrontani.”

„8. §. Mert ez az a kétélű kard, mely az árvák és özvegyek és más nyomorú személyek szívét átdöfte; ez a fájdalom, mely az elnyomottak lelkét legmélyebben áthatotta; ez továbbá az a tör, mely igen sok embert az örök kárhozat örvényébe taszított: tudniillik a pereknek sokféle igazságtalan leszállítása, melyet mint a bűn kovászat mindenkor kerülnünk kell.”

Werbőczy példája napjainkban is követőkre talál. A mai ügyvédelles irányzat mozgatói között sok oly közéleti férfiút találunk, akinek a keze bent van és volt minden ügyvédi visszaélésben. A XVIII. század elején III. Károly uralkodása alatt a

jogállapotok megszilárdultak és többé a tulajdoni vitákat az ököljog erejével elintézni nem lehetett. A nyers erőszak intézményét ettől az időtől kezdve a bonyolult peres eljárás helyettesítette, amely lehetővé tette a pereknek évtizedes, sőt évszázados elhúzását és amelynek keretében a hatalmas és befolyásos peres fél mindent elérhetett. Ez a szövevényes eljárás növelte az ügyvédek jelentőségét és szaporította a számukat. Ennek a korszaknak ügyvédei uradalmi és egyházi ügyészek voltak, kik a bíróságtól teljes függésben éltek. Mária Terézia, II. József és I. Ferenc szigorították az ügyvédi képesítést, de ez az ügyvédség térfoglalását nem akadályozta meg. 1802 óta a jobbágyok is felperességi jogot nyertek, a kereskedelem és ipar növekedése a forgalmi viszonyokból származó pereket szaporította. Az úrbéri perekről intézkedő jogszabályok kimondták, hogy ily ügyekben az ügyvédi közbenjárásnak minél kevesebb tér engedendő, mert ez csak a per elhúzására szolgál. Ez megint nem volt az igazi ok, mert maguk a földesurak sem tudtak ily bonyolult ügyekben ügyvéd nélkül boldogulni, hanem meg akarták akadályozni, hogy a jobbágyok ügyvédei azok érdekeit az eljárásban kellőképpen

34

érvényesítsék. Ugyanez a törekvés volt szülőoka Nagy Pál ama indítványának is, hogy az ügyvéd úriszéken ne vehessen részt. A XIX. század elején az ügyvédség gazdasági helyzetében lényeges változás nem állott be. 1849 után számuk erősen megcsökkent, mert azok, akik közülök részt vettek a forradalomban, külföldre menekültek, vagy pedig az üldöztetést elkerülendő, más pályára léptek. 1853 január 1-én az abszolút kormány új ügyvédi rendtartást léptetett életbe. Azok, akik az utolsó öt évben gyakorlatot nem folytattak, nem ügyvédkedhettek, kivéve, ha igazolták a kormány iránti hűségüket és az osztrák törvényekből vizsgát tettek. Ezt a vizsgát azoknak is le kellett tenni, akik 1849 óta állandó gyakorlatot folytattak. Eme intézkedések folytán a gyakorló ügyvédek létszáma nagyon megcsökkent. 1856-ban kormányrendelet útján az ügyvédi képesítés előfeltételül a kötelező jogi doktorátust és a három évi joggyakorlatot állapították meg. Az Országbírói Értekezlet visszaállította a régi törvények hatályát, megadta az ügyvédkedési jogot azoknak, akiknek 1849 előtt is meg volt, de meghagyta benne azokat is, akik az ügyvédi képesítést az abszolút korszakban szerezték, ha a honi törvényekből vizsgát tettek. 1861 után az ügyvédek száma gyorsan szaporodott és nemsokára elérte a régi létszámot.

III. AZ ÜGYVÉDI PÁLYA ELŐZÖNLÉSE

1874-ben nagy jelentőségű fordulat történt a magyar ügyvédi kar történetében, mert az ügyvédi rendtartásról szóló 1874. évi XXXIV. t. c. behatóan szabályozta az ügyvédség jogviszonyait. E fordulóponttól kezdve óhajtunk a kérdéssel részletesebben foglalkozni és kimutatni azon okokat, melyek az ügyvédi pálya előzőnlésére és az ügyvédség proletari-zálódásához vezetnek.*

* *Forrásul szolgáltak a már idézett műveken kívül: Az ügyvédi rendtartási javaslat képviselőházi tárgyalása. 1872—1875 évi Országgyűlési Napló X. kt. 197—339. 1. Dr. Balog Arnold: Törvény és bíró, 1905. Dr. Bleuer Samu: Az ügyvédség szervezete.*

Jogászegyleti értekezések VIII. kt. 79. A jogi szakoktatás reformjáról a Jogászegyletben folyt vita. V. kt. 46., 49., 50., XXIV. kt. 204., 209., 210. sz. füzetek. A 1901 és 1907 évi ügyvédgyűlések jegyzőkönyvei. A budapesti ügyvédi kamara évi jelentései. A külföldi ügyvédségre: Dr. Edmund Benedikt: Die Advokatur unserer Zeit, III. kiadás (kitűnően megírt kis munka). Marcus Ettinger: Die Advokatur im modernen Verkehre. Wien 1900. Alfred v. Weinrich: Zur Reform der deutschen Rechtsanwaltschaft, 1891. August Sturm: Die Stellung des Rechtsanwalts im heutigen Leben. Archiv für aktuelle Reformbewegung VIII. Conrad-Lexis: Handwörterbuch der Staatswissenschaften : Anwaltschaft I. kt. 551 –556. 1. Bachern Staatslexikon III. kiadás: Advokatur 94–114. 1. Jules Le Berquier: Le Barreau moderne français et étranger II. kiad. Edmond Picard: Paradoxe sur l'avocat, III. kiadás. Revue Internationale de Sociologie, 1907 ápr.–máj. 262–297., 337–361. 1. Les types professionnels: l'avocat W. W. R. Ball: The student's guide to the bar. VII. kiadás. W. J. Loftie : The Inns of Court and Chancery 1895-ki kiadása. Dr. Szász János: Az angol ügyvédségről. Giuseppe Zanardelli: L'avvocatura. Discorsi. II. kiadás.

35

Az alaptétel — melynek beigazolása e tanulmány feladata — a következő: *Az ügyvédi kar túlsúlyoltsága és ebből folyó nagymérvű proletarizálódása összefügg a magyar társadalmi osztályok gazdasági helyzetében beállott változásokkal és eltolódásokkal, és következménye annak a társadalmi és gazdasági reakciónak, mely a magyar közéletben az utolsó három évtizedben főleg Tisza Kálmán kormányzatától kezdve hatalmasodott el.* Ez a reakció viszont abban leli okát, hogy a magyar történeti osztály úgy gazdasági, mint kulturális tekintetben elvesztette jogosultságát és képességét a társadalom irányítására, s vezető szerepét csak mesterségesen képes fenntartani.

A statisztikai adatok szerint 1875-ben Magyarországon 4245 ügyvéd vétette fel magát a kamarai lajstromokba, 1900-ban a számuk 4806, 1909-ben pedig 6782 volt. Az emelkedés 1875-1900 között csak 14%, 1875-1910 között 60%. De a szaporodás jóval hatékonyabb volt, mint e számokból kitűnik. Az 1875-ben létezett 4245 ügyvéd jó része csak névlegesen működött. A régebbi időkben minden nemes ember, aki hivatalt akart viselni, megszerezte az ügyvédi oklevelet. Az 1869. IV. t. c. és az ezt követő törvények a bíraskodást államosították, és a vármegyei táblabírák jelentékeny része, mely állami szolgálatba lépni nem akart, vagy ilyen állásra kinevezést nem nyert, ügyvédi minőségét megtartva, birtokán gazdálkodott. 1875-ben, midőn az új törvény életbe lépett és az ügyvédi kamarák megalakultak, mindenki, akinek ügyvédi oklevele volt, sietett magát a kamarai lajstromokba bejegyeztetni, ha nem is volt szándéka az ügyvédséget folytatni, mert a bejegyzés ténye a jövőre nézve minden lehetőséget nyitva tartott. A létszám 1900-ig mennyiségileg lényegesen nem növekedett, de az ügyvédség minőségileg teljesen átalakult. A címzetes gyakorlatot egyáltalában nem vagy alig folytató ügyvédek helyét a megélhetéssel küzdő ügyvédek tömege foglalta el. Azok, akik 1875 után jöttek, állandóan vagy ideiglenesen az ügyvédségből akartak megélni, és valójában a tényleges szaporodás nem 14%, hanem 100%-ot is felül haladt. Ez az irányzat különösen a jelen század első évtizedeiben még rohamosabban érvényesült. A szaporodás 1900-1910 között 41%. A szűkebb

értelemben vett Magyarország lakossága 1869-1910 között csak 32%-kal, 1900-1910 között pedig csak 8,5 %-kal szaporodott.

1874-ben már letűnőben volt az a rövid ideig tartó fellendülés, mely az ügyvédi teendők nagymérvű szaporodását idézte elő. Ez a lendület úgy állt elő, hogy 1853 után az ősiségi és úrbéri pátens következtében a zálogvisszaváltási perek és az úrbéri birtokrendezések egész sorozata indult meg. Másrészt a vállalkozási kedv 1867 után felélénkült. De 1874 körül a most

36

említett perek és eljárások lassankint befejeződtek, az 1873-ban kitört nagy gazdasági válság pedig az ipar és kereskedelem fejlődését hosszú időre megbénította.

Az 1848. évi törvényhozás jogegyenlősítő irányzata jórészt csak 1867 után ment át a gyakorlati életbe, és két zsilipet nyitott meg, ahonnan az ügyvédi pálya felé valóságos népvándorlás indult meg. A parasztság köréből azelőtt is váltak ügyvédek, de a jobbágyság leszármazóinak az ügyvédi pályát a jobbágyság teljes megszüntetése nyitotta meg, mert ez nemcsak egyes kivételes esetekben, hanem nagy rétegek számára lehetővé tette a szabad pályaválasztást és a társadalmi emelkedést. Ugyanily hatást idézett elő a zsidóság emancipációja is, s az ügyvédkérdés azóta sok tekintetben zsidókérdéssé, a zsidó intellektueller társadalmi és gazdasági helyzetének problémájává vált.

Hogy a túlzásfoltosság és proletariátus okait megtaláljuk, elsősorban fel kell ismernünk, hogy a magyar ügyvédi kar nem egységes egész, hanem két eltérő jellemvonású típusból áll.

1. A feudális típus

Az egyik csoportot nem teljesen szabatos, de kifejező műszóval feudális típusnak nevezhetjük. Körébe ama ügyvédek tartoznak, lakik vagy régi nemesi családokból, vagy pedig olyan társadalmi rétegekből származnak, melyek gazdasági érdekek, életmód, világfelfogás és külsőségek tekintetében azonosak vagy azonosítják magukat a történelmi osztállyal. A mai magyar vezető rétegben az igazi történelmi elemek kisebbségben vannak, a túlnyomó rész – mely egyúttal a leghangosabb – igen rövid múltra tekinthet vissza, s származásának alacsony voltát azzal igyekszik leplezni, hogy sokkal exkluzívabb, türelmetlenebb, mint a történelmi rétegek. A fajmagyar elmélet legbuzgóbb hirdetői, a faji és felekezeti ellentétek kiélesítői rendszerint oly elemek, melyeknek felmenőit még száz évvel ezelőtt minden politikai jogból és közéleti szereplésből az unokáik hangoztatta jelszavak alapján ki lehetett volna zárni. Magyarországon a kiváltságos egyének száma a befolyás nélküliek és jogtalanok óriási tömegéhez képest oly csekély, hogy mindenki, aki az osztályuralom részére szolgálatokat akar teljesíteni, közülük bejuthat. Még felekezeti akadályok sem döntőek e téren, mert e típus körében – bár korlátolt számban, mint az orosz kormányzóságok ún. letelepedési rayonjaiban – zsidókat is találunk. A feudalizmus ismert házi zsidai ezek, akik többnyire igen szépen érvényesülnek, minthogy a társadalmi és gazdasági reakció részére a legbecsesebb szolgálatokat rendszerint zsidó ügyvédek, újságírók és szociológusok szokták tenni.

Ezen rétegekből 1875 után az ügyvédi pályára egyre erősebb lesz a tódulás.

A magyar gentry a kiegyezés utáni időben gazdaságilag válságos helyzetbe jutott. Míg azelőtt az ósiség és a jobbágyi

37

ingyenmunka biztosította megélhetését és vagyona megtartását, most mindkét intézmény megszüntetése folytán belekerült a gazdasági élet áradatába. Minthogy a változott viszonyokhoz okszerű gazdálkodási móddal idomulni nem akart, amint ezer éven át a jobbágyokkal, ezután az állammal akarta magát eltartatni. Megindul tehát az áradat a közhivatalok felé, és a közhivatalnokok száma nagy arányban szaporodik. Bár ez az irányzat még napjainkban is tart, az állami hivatalok folytonos szaporítása mégsem volt elegendő arra, hogy az uralkodó osztály összes hajótörött vagy gazdaságilag meggyengült elemeit fölszedhesse, annyival is inkább, mivel számuk a fentebb említett új elemekkel – melyek mohósága semmivel sem kisebb – egyre növekedett. Figyelmük tehát az ügyvédi pálya felé fordul, mert a jogi tanulmányok végzése kevésbé fáradságos és megerőltető, mint az orvosi és mérnöki hivatáshoz szükséges minősítés megszerzése. A közhivatallal szemben nagy előnye az ügyvédségnek, hogy a szabad mozgás hasonlíthatatlanul nagyobb, az érvényesülésnek, a jövedelmek szerzésének sokkal több a módja. A feudális elemek idetódulásának csak az állja útját, hogy mindeme előnyök mellett az ügyvédnek mégis többet kell dolgozni és tanulni, mint a közhivatalnokoknak, és mivel e pályára más osztálybeliek is bejuthatnak, az ügyvédség társadalmi tekintélye csekélyebb, mint a közhivatalnokoké.*

A feudális elemek betódulása hátrányosan befolyásolta a többi ügyvédek kereseti viszonyait. Vannak oly ügyvédi teendők és stallumok, és pedig rendszerint ezek hajtják a legnagyobb és legbiztosabb jövedelmet, melyek a kormány, a közigazgatási hatóságok és bíróságok kijelölésétől, adományozásától és kinevezésétől függenek. Minthogy pedig a közigazgatási és bírói tisztségeket az uralkodó osztály tagjai tartják megszállva, a fentebbi teendőket és állásokat elsősorban a velük egy osztályhoz tartozó ügyvédeknek tartják fenn. A feudális típusúhoz tartozó ügyvédek kapják meg a kincstári jogügyek igazgatóságánál, a kincstári ügyészségeknél, az államvasutak és más hatóságok jogügyi osztályaiban szervezett állásokat. Idesorolandók továbbá a városi és vármegyei tisztiügyészségek, a hitbizományi gondnokságok, az uradalmi, főpapi és káptalani ügyészségek. Egymás után alakulnak nagy állami szubvenciókkal és előjogokkal felruházott földhitelintézetek, országos és helyi szövetkezetek, melyekben

**1874-ben a bírói vizsga előfeltételeit sokkal előnyösebben állapították meg, mint az ügyvédiét. Králik Lajos a magyar ügyvédkérdés egyik legalaposabb ismerője szerint (id. m. 366. l.) attól féltek, hogy a gentrysarjadék nem tudja a doktorátust letenni és ugyancsak mondja, hogy 25 év alatt csak szórványosan akadt olyan gentryfiú, aki a bírói pályára lépve, doktorátust tett volna. Az ügyvédi pályát a hosszú tanulási idővel és vizsgákkal igyekeztek lehetőleg elzárni a más osztálybeliek, főleg a szegények elől, ellenben a bírói pályát, mely az ő kizárólagos dominiumuk, minden józan ész és igazságügyi érdek ellenére enyhébb mérték alá vették.*

az ügyészi állás nekik van fönntartva. A csódtömeg-gondnokságokat, hagyatéki gondnokságokat, árvaszéki megbízásokat, a fizetéssel járó házasságvédelmeket és ügygondnokságokat szintén ezek kapják. A budapesti ügyvédi kamara többször felszólalt e rendszer ellen és számbeli adatokkal mutatta ki panaszai alaposágát*. Minden eredmény nélkül, mert 1906-ban kénytelen volt megállapítani: „Nincs törvény, mely véget vetne annak a protekciós rendszernek, mellyel a bíróságok a tömeggondnokságokat, ügygondnokságokat, zár- és egyéb gondnokságokat kiosztogatják. Ugyanez vonatkozik az árvaszékre is.”** Volt oly vidéki bíróság is, mely a helyi kamara ily irányú kérelmét a legmerevebben visszautasította.***

Nem szükséges bővebben kifejteni, hogy ezen állásoktól eltekintve, mily kedvezményes elbánásban részesül a feudális ügyvéd a bíróságoknál és közigazgatási hatóságoknál, melyek tagjaival a társadalmi érintkezésem kívül az osztályérdek és ideológia egysége kapcsolja őket egybe. Rá kell mutatnunk a tegeződésnek nagy társadalmi jelentőségére, mely úgyszólván szabadkőművesi ismertetőjele az uralkodó osztályhoz való tartozásnak, „a felkapaszkodókkal szemben a jutalomnak módja, a büntetésnek eszköze, kisebbfajta nemesítés”,**** az a rejtett kulcs, mely a legmerevebb bíró és a legudvariatlanabb hivatalfőnök szívét is megnyitja.

Köztudomású dolog a bíróság és ügyvédség jó viszonya Angliában. Franciaországban ez a viszony minden szokásos frázis dacára már kevésbé jó, Németországban és Ausztriában rosszabb és Magyarországon a legrosszabb. E tény magyarázata abban rejlik, hogy Angliában a bírák és ügyvédek egyazon társadalmi osztályból kerülnek ki. A barristereknek***** 90%-a gazdag ember. Az angol ügyvéd nem arra fekteti a fősúlyt, hogy jó jogász, hanem hogy elsősorban gentleman legyen. Már a solicitorokkal az angol bíró nem érintkezik úgy, mint egyenrangú féllel, és társadalmilag is elkülöníti tőlük magát. A francia, német és osztrák ügyvédségben több a demokratikus elem, és

* *Budapesti ügyvédi kamara 1904 évi jelentése, 48 és köv. l.*

** *Budapesti ügyvédi kamara 1906 évi jelentése, 13. l.*

*** *Balog Arnold id. m. 390. l.*

**** *Ágoston Péter és Kerekes Pál: A magyar közigazgatás, Huszadik Század. 1908. dec. 549. 1.*

***** *Az angol ügyvédség két különálló karra: barrister és solicitor oszlik. A barrister feladata a bíróságok előtti tárgyalás és jogi tanácsok adása. A solicitor csak alsóbb bíróságok előtt tárgyalhat, eljár hatóságoknál, előkészíti a pereket, ellátja a felek összes ügyeit, részben alsóbbbrangú ügyvéd, részben ügynök és vagyonkezelő. A barrister a féllel közvetlenül nem érintkezik, hanem mindig a solicitor közvetítésével és rendszerint annak jelenlétében. Ugyanezen alapelveken – bár sok az eltérés – nyugszik a francia ügyvédi kar kettéosztása is. A barristernek az avocat, a solicitornak az avoué felel meg.*

ezért a viszony rosszabb. Emiatt oly gyakoriak az összeütközések a bírók és ügyvédek

között Magyarországon is. A felelősséget mindegyik fél a másikra tolja. Az ügyvédek szerint a vizsályok oka a bíróságok prepotenciájában és lenéző magatartásában rejlik, viszont a bírák az ügyvédek modortalanságában látják a baj kútforrását. Nézetünk szerint a folytonos összeütközések oka az, hogy az ügyvédek zöme nem abból a társadalmi osztályból kerül ki, mint a bíróság tagjai. Az ily ügyvédek létezésének már a ténye is modortalanság. A magát felsőbb társadalmi osztályhoz tartó egyén az alsóbb rétegek viselkedését mindig hajlandó modortalannak tekinteni és a szerint elbírálni, viszont ezek a másik egyén magatartásában mindjárt lenézést szimatolnak. A Bach-korszakban, mikor az Ausztriából ideküldött polgári származású hivatalnokbírák ítélkeztek, az ügyvédség tekintélye a bíróságok előtt sokkal nagyobb volt, és a súrlódások teljesen ismeretlenek voltak.

Ez az ellentét mindjárt megszűnik, mihelyt a bíró és ügyvéd ugyanazon társadalmi osztályhoz tartozik. Aki a peres és peren kívüli eljárást, valamint a hatóságok jogkörét ismeri, tudja, hogy a bíróságok jóindulata és a társadalmi érintkezés lehetősége mily óriási jelentőségű. Nem gondolunk itt arra, hogy a bíróság törvénytelen vagy részrehajló határozatot hoz, hanem csupán a gyorsabb intézkedés lehetőségére, ami gyakran bármely kedvező határozatnál többet ér. Ez pedig a bíróságok túlterheltsége miatt tisztán a bíró jóindulatától és szívességétől függ. A bírói, de főleg a közigazgatási hatósági jogkör túlnyomóan diszkrécionális természetű, a bíró és a hatóság jogosítva van bizonyos cselekményekre, de nem köteles azokat elrendelni. A büntető perben a vizsgálat és nyomozás folyamán az ügyvédi képviselőt majdnem teljesen ki van zárva. De úgy a vizsgálóbíró, mint a rendőri hatóság megengedheti, hogy az ügyvéd az ügyiratokba beletekintessen és a terhelttel érintkezhesse. Egy időben rendkívül szokásos volt, hogy magánjogi ügyekben a rendőrség közbenjárását vették igénybe. Ha a hitelező a követelését polgári úton nem tudta behajtani, csalás vagy sikkasztás miatt, ha pedig az adós tartozása elől menekülni akart, uzsora miatt tett feljelentést a másik fél ellen, aki hogy a meghurcoltatástól meneküljön, inkább kiegyezett. Ily szolgáltatásokat a rendőrség természetesen nem hajlandó mindenkinek megtenni, s mint a budapesti kamara 1905. évi jelentése mondja: „A rendőrség magánszolgálatait rendszerint előkelő származású urak szokták igénybe venni.”* Ilyenkor azonban nemcsak az „előkelő urak”, hanem a feudális ügyvédek befolyása is működik. Az ügyvédi kamarák állandóan panaszkodnak emiatt, hogy a közigazgatási hatóságok az ügyvédi képviselőt semmibe veszik, és az eljáró ügyvédekkel igen kurtán bánnak. Ez azonban csak cum grano salis értendő, mert az ügyvéd, aki a tegeződés társa-

* 1905 évi jelentés, 196. l.

dalmi szárnya alatt jelenik meg, barátságos fogadtatásra és kedvező elintézésre számíthat. Magyarországon az iparfejlesztésnek legfőbb útja az állami szubvenciók megszerzése. A kereskedelmi minisztérium iparfejlesztési osztályának ajtajaira hirdetemények vannak kifüggesztve, melyek az ügyvédi közbenjárást eltiltják. „A hirdetemény közzététele óta a miniszteri tisztviselők előszobái éppúgy telvék képviselő ügyvédekkel, mint azelőtt.”* A m. kir. Kúriánál, a kir. Táblánál és a m. kir. közigazgatási bíróságnál a bírák informálása egyes ügyvédekre nézve nagy jövedelmek

forrása. Ezt a funkciót túlnyomó részben a feudális típushoz tartozó ügyvédek végzik. A vasútigazgatás körében évente kártérítési pereknek egész tömege merül fel. Az eredmény attól függ, vajon lehet-e kincstárral kedvező egyezséget kötni. A fentiekből következik, hogy az eredményre mily ügyvédeknek van kilátásuk.**

Az a törekvés, hogy ezekben a rezervált ügykörökben minden versenyt kizárjanak, annyira megy, hogy a feudális ügyvédek valósággal légmentesen különítik el magukat. Létezik oly ügyészi hivatal (tagjainak a magán ügyvédeké meg van engedve), melynek tagjául nemrégiben csak oly ügyvédet vettek fel, aki egy előkelő sportklubnak volt a tagja, és volt oly bíróság is, ahol az ügyészi megbízotti állásokat egy kaszinó tagjai foglalták le, és a rajtuk kívül eső elemek alkalmazása miatt még az igazságügy-minisztériummal szemben is érvényesítették akaratukat.

Gondoskodnak az ügyvédi pálya körében az uralkodó osztály hajótöröttjeiről is. A m. kir. Kúria pl. hosszú időn át az összes ügyvédi kamarák minden tiltakozása dacára állandóan fölvette az ügyvédi lajstromokba a fegyelmi ítélettel elmozdított bírákat. A teljesség okából meg kell jegyeznünk, hogy a kúria fegyelmi gyakorlata hasonlíthatatlanul enyhébb volt bírák, mint ügyvédek fegyelmi ügyeiben.***

A feudális típushoz tartozó ügyvédek tehát minden rendelkezésre álló pozíciót elfoglalnak, és kiszorítják azokat, akiknek nincsenek hasonló társadalmi összeköttetések.

2. A merkantil típus

A második csoport az ún. merkantil típus, amely az ipar és kereskedelem körében keresi megélhetését. A merkantil ügyvédek jelentékeny része a zsidósághoz tartozik. A zsidó intellektuellek minden állami és közalkalmazásból (csekély kivételtől eltekintve) ki vannak zárva. Részükre tehát a társadalmi emelkedésnek egyedüli módja az értelmiségi pályákra való lépés, ezek közül a legtöbb kilátást az ügyvédség nyújt. De más vallású

** *Budapesti ügyvédi kamara 1909 évi jelentése, 49. l.*

** *Budapesti ügyvédi kamara 1909 évi jelentése, 48. l.*

*** *Balog Arnold id. m. 338. l. 1907. óta ügyvédek fegyelmi ügyeiben kúriai bírákból és ügyvédekből alakított vegyes tanács ítélkezik.*

41
intellektuelleknek és a polgári származású egyéneknek is nagy száma lép az ügyvédi pályára, különösen városokban vagy oly vidéken, hol a történeti osztály annyira exkluzív, hogy nemcsak a zsidósággal, hanem a polgári elemekkel és a parasztságból fölemelkedettekkel szemben is elzárkózik.

A túltermelés e típus körében arra az alapvető tényre vezethető vissza, hogy az ügyvédi pálya Magyarországon is az utóbbi évtizedekben teljesen kapitalizálódott és kommercializálódott. Ugyanaz a folyamat ment e téren is végbe, mint az iparban, hol a nagyipar háttérbe szorítja a kisipart, a kisiparosok jelentékeny része nagy nyomorúságban tengődik, másik része pedig proletárrá válik és mind a kettő élet-halál küzdelmében, olcsó ajánlataival egyre jobban nyomja az árakat és béreket. Az

ügyvédi pályához bizonyos pénzbeli befektetés szükséges. A jogi tudományok végzése, az ügyvédjelölti gyakorlat, az ügyvédi diploma megszerzése, az első berendezkedés meglehetősen összeget igényel, amihez hozzájárul még az is, hogy az ügyvédek nagy része kezdetben nem keres annyit, hogy azonnal az ügyvédi gyakorlatból élhessen meg. Ez az összeg természetesen nem olyan óriási, mint Angliában – ahol csak az ügyvédi (barrister) tanulmányok végzése átlag 25 000 koronát igényel, amíg az ügyvéd oda jut, hogy saját keresményéből élhessen meg, 72 000 korona (3000 font sterling)* kiadással kell számolnia – vagy Franciaországban, de azért a mi viszonyainkhoz képest elég jelentékeny. Előnyt ad a vagyonos elemeknek és arra indítja őket, hogy az ügyvédi pályára lépjenek, mert a kezdet nehézségeit jobban legyőzhetik, a sovány éveket inkább átböjtölhetik és ennél fogva már ab ovo előnyben vannak szegényebb kartársaikkal szemben. Ez az előny az ügyvédi gyakorlat folyamán egyre növekedik. Magyarországon – ellentétben a nyugati államokkal – a nagyobb verseny folytán az ügyvédi előlegek adása nem szokásos. A fél bizalmatlansággal viseltetik az ily ügyvéd iránt, és inkább fordul olyanhoz, aki nem kér előleget. A pervitel azonban jelentékeny költségekkel jár, és ezeket a szegényebb ügyvéd nehezen tudja sajátjából előlegezni. A vagyonkülönbség előnyben részesítéséhez hozzájárul a XI. számú kúriai döntvény, mely a tanú és szakértői díjak előlegezésére az eljáró ügyvédek kötelezi. Még kisebb forgalmú ügyvédi irodáknál is az ilyképpen előlegezett költségek nagy összegekre rúgnak, és az ügyvéd gyakran kénytelen inkább terhes adósságokat csinálni, mint hogy előlegkéréssel a fél bizalmatlanságát fölkeltsse.

Az ipar és kereskedelem nem fejlődik oly mértékben, hogy az iparosok és kereskedők gyermekei e körben találjanak foglalkozást és ellátást. A gyár vagy üzlet ritkán olyan méretű, hogy minden családtagot eltarthasson. Új gyárak és üzletek nehezen alakulnak, az ipar körében egyre jobban erősödik a koncentrációs irányzat, s új vállalatok vezetését a nagy pénz-

**W. W. R. Ball: The student's guide to the bar, 61. 1.*

intézetek ragadják magukhoz. Míg a nyugati államokban a gyáros és kereskedő fia megmarad ezen a pályán, Magyarországon kénytelen más foglalkozást keresni. Az új generáció igényei már sokkal nagyobbak, mint azoké, akik a vagyont megszerezték. Ezek már relatív jómódban nőttek fel, és az elért társadalmi színvonalat meg akarják tartani. Ennél fogva figyelmük az értelmiségi és hivatali pályák felé irányul, már csak azért is, mert a magyar úri felfogás az ipart és kereskedelmet másodrangú foglalkozásnak tekinti. A választás lehetősége azonban itt is szűk térre szorul. A közhivatalokat és mindazt, ami velük kapcsolatos, a feudális elemek tartják megszállva. Az értelmiségi keresetek közül pedig, mint már említettük, az orvosi és technikai pályák elvégzése sokkal nehezebb. Minden kereskedőnek vagy iparosnak szüksége van ügyvédre, aki jogügyekben tanácsot ad neki és követeléseit behajtja. Ha most ezt a funkciót egy családtag látja el, úgy annak ellátásáról külön nem kell gondoskodni. Az iparos és kereskedő családokból ennél fogva egyre több egyén lép az ügyvédi pályára, a kiházasításnak pedig a legalkalmasabb módja az lesz, hogy a lányokat ügyvédekhez adják férjhez.

Azokra, akik ily családi összeköttetésekre nem támaszkodnak, ez a fejlődési

irányzat kettős hátrányt jelent. Elsősorban a le nem foglalt ügyfelek amúgyis csekély száma egyre csökken, de a verseny köre még azért is szűkebbre szorul, mert minden gyárosnak vagy kereskedőnek vannak adószámai és összeköttetései, s ezeket presszió vagy üzleti barátság útján igyekszik a családtag klientélájának körébe vonni. Valóságos ügyvédi hitbizományok keletkeznek, amelyek családtagról családtagra szállnak. Nemcsak családtagok, hanem idegenek között is előfordul ily jogutódlás, a meghalt ügyvédek irodáit, azoknak minden családi viszonyán alapuló összeköttetéseit az veszi át, aki az irodáért akár készpénzben, akár járadékban nagyobb összeget ad. Gyakori eset az is, hogy a gyakorlattal felhagyó ügyvédek irodájukat készpénzért vagy járadék fejében eladják.*

A verseny körének e megszükitése folytán az ügyvédek szaporodása gyorsabb lesz, mint az ügyfeleké. Ez arra kényszeríti az ügyvédeket, hogy mesterségesen mozdítsák elő az ügyek szaporodását. Megindul tehát az a művelet, melyet triviális szóval *kliensgründolásnak* nevezhetünk. Minden ügyvéd valamely vállalatot, részvénytársaságot avagy szövetséget igyekszik létesíteni, hogy annak ügyészségét elnyerhesse. Ezeket az új alakulatokat rendszerint valamelyes gazdasági szükségesség hozza létre, s nagyszámú keletkezésük a tőkebőségben és a biztos befektetési értékek alacsony kamatozásában leli magyarázatát, de mégis, ha a budapesti szövetségek történetére visszatekintünk, és az

*K. Birkenwald: *Enthüllungen aus der Praxis der deutschen Rechtsanwälte*. 1907. 27. 1.

43
egyre szaporodó vidéki részvénytársaságok genézisét vizsgáljuk, látjuk, hogy azok háttérében mindig egy ügyvéd is van, aki az érdekelteket összehozza és a vállalat létrejöttét nagy erőfeszítéssel lehetővé teszi. Az ügyvédek mindenféle vállalkozásokba, parcellázásokba, finanszírozásokba kénytelenek fogni, hogy ezen a réven biztosítsanak maguknak jövedelmet. Minthogy mindehhez befektetés és pénz szükséges, a tőkeerős elemek egyre jobban idetódulnak, és a *túltermelés a kapitalizálódás folytán a merkantil ügyvédek körében még erősebb lesz*, mint ahogy azt a feudális típusra már előzőleg kimutattuk.

A merkantil ügyvédek az uralkodó korrupció folytán pénzügyi összeköttetéseiknél fogva behatolnak a fenntartott területekre is, s sok oly állást, megbízást és teendőket szereznek meg, melyek addig kizárólag a feudális elemeknek jutottak osztályrészül, sőt egyes pozíciókból őket valósággal kiszorítják.

II. rész

IV. A TÚLZSÚFOLTSÁG EGYÉB OKAI

194

Vannak azonkívül oly körülmények, melyek az ügyvédség mindkét típusánál növelik a túlzásfolttságot.

a) Hazánkban a legtöbb közhivatal betöltéséhez jogi előképzettség szükséges. Pénzügyintézeteknél, érdekképviselőknél, vasútnál, postánál előnyben részesül az, aki jogot végzett, még inkább, aki ügyvéd. Az ügyvédi vizsga Magyarországon a legáltalánosabb kvalifikáció, amely úgyszólván minden hivatalra és állásra, melynél speciális szakismeretek előírva nincsenek, képesít. Ennélfogva mindazok, akik ily állásokat akarnak elnyerni, addig, míg célhoz jutnak, átmenetileg az ügyvédi pályán működnek. De amíg ott vannak, éppen úgy igyekeznek jövedelmet és ügyfeleket szerezni, éppen úgy hozzájárulnak a zsúfoltság növeléséhez, mint azok, akik az ügyvédi pályán végleg megmaradnak. Ennek a csoportnak száma és nyomása egyre nagyobb lesz. Magyarországon, mint gazdaságilag fejletlen államban, mindenki igyekszik több jövedelmi forrást szerezni, mert egy élethivatásból a legkevesebb ember tud megélni.

b) A jogi tanulmányok végzése nem foglalja le teljesen a joghallgató idejét és tevékenységét. Az egyetemen nincs látogatási és kollokviumi kényszer, ennélfogva a jogászok túlnyomó része ügyvédi irodákban, közhatóságoknál és a magánalkalmazás terén jövedelemhez juthat és fenntarthatja magát. Más pályák előkészületi tanulmányai annyira lefoglalják az illetőket, hogy ily mellékkeresetre nincs idejük.

c) A túltermeléshez talán minden tényező közül legjobban hozzájárul az a tény, hogy Magyarországon az ügyvédi pálya a közéleti szereplésnek és a politikai emelkedésnek legbiztosabb alapja. Nálunk, az osztályuralom klasszikus hazájában óriási jelentősége van a jogszabályok ismeretének, a jog szövevényeiben való jártasságnak. Az ügyvéd hivatásánál fogva folytonosan a közélet színterén mozog, a hatóságokhoz és vezető emberekkel ismeretséget és kapcsolatot szerez, neve szélesebb körben válik ismertté, betekinthez az osztályuralom gépezetébe, a szónoklásban gyakorolja magát és a nyilvános fellépés külső

195

kellékeit könnyedén elsajátíthatja.* Ezért olyanok is, akik politikai karriert akarnak csinálni, az ügyvédi pályán teszik meg előkészületeiket, mert ez a legalkalmasabb előiskola – a *gradus ad Parnassum*. Oly államokban, hol a népképviselői intézmény csak papiroson létezik, az oligarchia a felsőházakban személyesen gyakorolja törvényhozói jogát, az alsóbb házakba pedig érdekeinek védelmére képviselőket küld be. Erre a feladatra legalkalmasabbak az ügyvédek, akik épp oly buzgalommal képviselik megbízóik ügyét a parlamentben, mint ahogy ellátják bírósági tárgyalásaikat. Ügyelnek arra, hogy az uralkodó osztály érdekei az új törvények folytán sérelmet ne szenvedjenek, a minisztériumoknál és hatóságoknál képviselői befolyásuk felhasználásával kijárják a megbízóiknak kedvező intézkedéseket. Angliában, Franciaországban és az észak-amerikai Unióban viszont a kapitalisztikus nagyipar és banktőke igyekszik a megbízottait a parlamentbe bejuttatni. Ezért úgy Magyarországon, Olaszországban és Romániában, ahol a feudális elem befolyása túlnyomó, mint az angol-szász államokban, ahol a kapitalizmus kifejlett, az ügyvédek egyformán nagy számmal ülnek bent a parlamentben. Magyarországon is gyakran látjuk, hogy arisztokraták, nagy vállalatok óriási összegeket áldoznak, hogy ügyvédekkel a képviselőházba behozhassák.

A politikai pályára törekvők és törtetők egyre jobban növelik a túltermelést. Mégpedig a legveszélyesebb módon, mert nagy befolyásuknál fogva a

legjövendelmezőbb ügyeket tudják megszerezni. A budapesti ügyvédi kamara évi jelentéseiben már több ízben kikelt az ügyvédképviselők visszaélései ellen, akik tisztességtelen versenyt támasztanak kevésbé szerencsés helyzetben lévő kartársaiknak, és az ügyek jelentékeny részét monopolizálják. A közvéleményben erős gyökeret vert a hit, hogy az az ügyvéd, aki egyúttal képviselő, sokkal könnyebben tud valamely hatóságnál kedvező elintézetést kieszközölni. Az összeférhetetlenségi törvény kimondta, hogy ügyvéd képviselői minőségét ügyvédi teendők végzésére nem használhatja fel. Alig van törvény, melyre jobban rácsúfolt volna az élet, mint ez. Ha ezt a §-t következetesen akarnák alkalmazni, akkor a mai ügyvéd-képviselők – egy-két kivételtől eltekintve – mandátumukat nem tarthatnák meg. Ez az előnyös helyzet magyarázza meg, hogy dacára annak, miszerint a parlament legmozgékonyabb és legjelentékenyebb része ügyvédekéből áll, mégis gyakoriak azok a törvénybeli intézkedések, melyek az ügyvédség hatáskörét megszorítják és keresetét csökkentik. Az ügyvéd-képviselők tudják, hogy ezeket a törvényeket ők nem lesznek kötelesek betartani, a korlátozások rendszerint kis értékű ügyekre vonatkoznak, ezekkel pedig ők már igazán nem törődnek. Mint minden osztályt, melynek önálló társadalomgazdasági rendeltetése nincs és más osztályok szolgálatában áll, őket

**Revue Internationale de Sociologie*, 1907. 353. l

196

nem vezeti speciális kari érdek, hanem a saját érvényesülésükön kívül csak a feudális osztályérdek megóvása. Ennek köszönhetik az ügyvéd-képviselők azt a gyakran hallott kétes értékű bókot, hogy az ügyvédi kar érdekeit mindig alá tudták az országos szempontoknak (értsd osztályuralom) rendelni.

d) Az ügyvédi pálya a kapitalizálódási folyamat következtében minden üzletre alkalmas lett. Az ügyvéd ma már foglalkozik kereskedelmi ügyletek és kölcsönök közvetítésével, fezór, ügynök, parcellázó, gründoló, egyeztető és kijáró mindenestül belőle. A közönséges ügynökkel, fezórrel, egyeztetővel azonban megvan az az óriási előnye, hogy a jogban járatos, és nagyobb társadalmi befolyásánál fogva több eredményt érhet el. Mai nap a legtöbb ügyvédből jogi tanácsadó helyett valósággal vállalkozó, a kapitalista gazdasági rendszer egy szerve lett, mely az elvállalt ügyeket tőkebefektetésnek tekinti és nemcsak az átlagos kamatlábat húzza a befektetett tőke után, hanem ezt többszörösen felülmúló külön profitot, *Mehrwert-et*, peres és perenkívüli költségek alakjában. Az ügyvédi megbízás adásának gyakran nincs más célja, mint a kamat- és uszora-törvények megkerülése. A valódi jogvédő és jogtudós ritka, mint a fehér holló, még a legkiválóbb ügyvédek is igyekeznek a kor szelleméhez alkalmazkodni, jövedelmeiket valamely vállalkozásban való részvétel által gyarapítani. Králik Lajos szerint az ügyvédi ügykör 90%-a nem jogvédői, hanem ügynöki, vagyonkezelői és ügyvivői teendőkéből áll.* Ezt az irányzatot a bíróságok költségmegállapítási gyakorlata még jobban fokozza. A bíróságoknak ügyvédelles hangulata főleg abban nyilvánul, hogy az ügyvédi érdemleges munka díjazását szinte hihetetlenül alacsonyan állapítják meg, s ezen a gyakorlaton az ügyvédi kamarák évtizedes panaszai dacára sem akarnak változtatni. Hogy ez a praxis kivételt enged a feudális ügyvédekkel szemben, az előző fejtegetéseinkből nyilvánvaló.

V. AZ ÜGYVÉDI TEENDŐK CSÖKKENÉSE

A túlsúlyfolttságot negatív irányban előmozdítja a jogi teendőket végző szervezeteknek és egyéneknek az ügyvédi pálya keretein kívül való folytonos szaporodása is.

**Králik, id. m. II. 30. 1.*

197

Elsősorban említendő a közjegyzői intézmény létesítése és a közjegyzőségek számának szaporítása. Egyre nagyobb a különböző kereskedelmi, ipari, mezőgazdasági érdekképviseltek száma, melyek tagjainak ingyen jogi tanácsot és jogvédelmet nyújtanak. Az alsóbb néposztály jogvédelmének ellátását mindinkább a jogvédő egyesületek és néphivatalok vonják magukhoz. A szociáldemokrata és keresztényszocialista szak- és pártszervezetek, újabban a Katolikus Népszövetség és a különböző gazdakörök ellátják tagjaik összes jogügyeit.

Magyarországon a nép alacsonyabb szellemi színvonala és részben az ügyvédi visszaélések folytán a zugírászat minden faja rendkívül el van terjedve. Ezt elősegíti az újabb törvényhozás ama irányzata, hogy kisebb jelentőségű ügyekben az ügyvédi kényszert egyre szűkebb körre szorítja. Zugírászattal Magyarországon több mint 15 000 ember foglalkozik. Újabban a nagyobb városokban iparhatósági engedéllyel okmányszerző, katonai, közigazgatási ügyekben eljáró irodák alakulnak, melyek az ügyek jelentékeny részét magukhoz ragadják. Ideszámítandók az ún. egyeztetőirodák is, melyek a fizetésektelenségi és csődügyeket bonyolítják le.

Külön figyelmet érdemel a községi jegyzők magánpraxisa, mely törvényes elismerésben és hatósági támogatásban részesül. Az ügyvédi kamarák állandóan panaszkodtak a községi jegyzők magánügyvédkedése miatt. A különböző kormányok e panaszok elől rendszerint azzal tértek ki, hogy a községi jegyzők fizetése oly csekély, hogy nem lehet tőlük ezt a mellékjövedelmet megvonni. 1904-ben 125 ügyvéd ült a parlamentben, és mégis ugyanakkor, mikor a községi jegyzők fizetését rendezték, egyúttal azok magánügyvédkedési jogát törvényileg szankcionálták. (1904. XI. t. c. 12. §). A parlament többsége a jegyzőket, akik az osztályuralomnak a nép között legerősebb támaszai, nem akarta egy addig éhezett kiváltságtól megfosztani. Gróf Tisza István választásra készült, és szükség volt a jegyzők hálájára.

A versenytársak száma egyre növekszik, más oldalról pedig az ügyek és ügyfelek száma a gazdasági élet átalakulása folytán csökken. A tőke koncentráció következtében az egyéni vállalatok lassanként megszűnnek és részvénytársaságokká alakulnak. Az ügyek koncentrációja ezzel párhuzamosan halad, mert a kisüzemet felszívó nagy vállalat ügyésze kapja meg a kisüzem összes ügyeit is.

Minél jobban előrehalad a kapitalizálódás, annál inkább csökken a perek száma. A kartellek terjedése a perek jelentékeny részének megszűnését jelenti, mint azt a külföldön általában tapasztalják.* A kartell maga állapítja meg a föltételeket, és vele szemben pereket támasztani nem tanácsos, mert ez gyakran a kiskereskedő vagy kisiparos existenciájának megsemmisítését jelentené,

s ez inkább kényre-kedvre megadja magát a kartell hatalmának.

Az újabb eljárási törvények is, mint előzőleg említettük, az ügyvédi működést egyre szűkebb térre szorítják, így a sommás eljárás, a végrehajtási novella, az új perrendtartás stb. A munkásbiztosításról szóló törvény a kártérítési perek jó részét szüntette be, mert ezek elintézése most már bürokratikus útra tartozik, ahol az ügyvédi képviselőt nem feltétlenül szükséges.

VI. AZ ÜGYVÉDI PROLETARIÁTUS

A fentebb felsorolt körülmények folytán az ügyvédi pálya zsúfoltsága elviselhetetlenné válik. A verseny és a gazdasági kényszer fojtogató vasgyűrűje egyre szűkebbre szorul. Ez ellen a feudális elemek kiváltságokkal igyekeznek védekezni, a merkantil-ügyvédek pedig felhasználják mindama előnyöket, amelyeket a tőke nyújthat. Magyarországon az ügyvédi foglalkozás, néhány elmaradt vidéktől eltekintve, teljesen kapitalizálódott, és ma már a járásbíróóságok székhelyein lakó ügyvédeknek is a fő jövedelme finanszírozásból, parcellázásból és pénzügyi járadékokból kerül ki, és a parasztság kisebb tulajdonpereit csak utolsósorban jönnek tekintetbe. A feudális és kapitalista elemek lefoglalják mindazt, ami lefoglalható.

A proletarizálódási folyamatot rendkívül előmozdítja az a tény, hogy időközben a megélhetési viszonyok erősen megdrágultak. Az ügyvéd, akinek a bizalomra éppoly szüksége van, mint a kereskedőnek, kénytelen, ha csak meglévő tekintélyét el nem akarja játszani, alkalmazkodni az ő osztálya részéről kialakult életmódhoz és társadalmi színvonalhoz.

Az ügyvédproletariátus a városokban szaporodik a leggyorsabban, mert a tőkekoncentráció is ott a legnagyobb, a megélhetési kilátásai kedvezőbbek, a kulturális szükségletek kielégítése valószínűbb. Budapesten 1875-ben 650, 1886-ban 790, 1895-ben 965, 1901-ben 1172, 1910-ben pedig 1719 ügyvéd volt, s számuk 1912-ben 2000-re fog emelkedni. A szaporulat az utolsó 10 évben 70%. Nagyváradon ugyanezen idő alatt 60%-kal, Győrött 50%-kal, Temesvárott 65%-kal emelkedett a létszám, de számos olyan város van, ahol a szaporulat a 100%-ot is meghaladja. Amint a kisiparból és a mezőgazdaságból kiszorított proletárokból egy állandó *Reserve-arme* alakul ki, mely kínálatával lenyomja a munkabérek: úgy az ügyvédi kar körében is kétségbeesett *diminuendo* licitálás indul meg, hogy ki vállalja el olcsóbban az ügyeket. Ennek következtében az ügyvédi munkadíjak gyakran valósággal az éhbérek színvonalára süllyednek le. Az ún. készkiadási megállapodások (oly egyezmény, mely szerint a megbízó fél ügyvédének elvesztéséig, vagy a követelés behajthatatlansága esetén csak a készkiadásokat köteles megfizetni) egyre nagyobb tért foglalnak el, és az ügyvédi kamarák fegyelmi bíraskodása igen kevésbé tud ennek a folyamatnak gátat

**Benedikt, id. m. II. 30. l.*

állítani. Hogy az erkölcsi elvek és felfogások mennyire függvényei a gazdasági viszonyoknak, legjobban mutatja, hogy Angliában és Franciaországban (főleg Párizsban), ahol az ügyvédi karnak kedvező helyzetben lévő kisebbsége irányítja az ügyvédi közvéleményt, inkorrektységnek tekintik – mely esetben a karból való kizárást is magával vonja –, ha valaki megszolgált ügyvédi díját per útján akarná érvényesíteni. Ausztriában ellenben fegyelmi eljárás alá esik az az ügyvéd, aki a megállapított ügyvédi díjszabáson alul vállal el ügyeket; Magyarországon pedig, aki perveszteség esetén lemond arról, hogy ügyvédi munkásságát a készkiadáson felül is jutalmazták.

Bárminő anekdoták is vannak forgalomban és bármennyire elterjedt a közvéleményben az a hit, hogy az ügyvédek megnyúzzák ügyfeleiket, a nagyobb városokban élő proletár ügyvédekről joggal el lehet mondani, hogy az ügyfelek munkaerejüket kiuzsorázzák.

Ebben a kétségbeesett helyzetben a proletár ügyvédek mindenhez kapkodnak. Igyekeznek először azokat az eszközöket felhasználni, amelyekkel mások boldogulnak. Politikai kapcsolatokat akarnak szerezni, s ennek elérése végett a politikai pártok érdekében mindennemű szolgálatokra kaphatók. Igyekeznek házasság, fezőrség, pénzügyletekben való részvétel útján maguknak állandó jövedelmet biztosítani. Mikor mindez nem használ, oly eszközökhöz fordulnak, amelyek nemcsak az ügyvédség jogvédői hivatásához nem tartoznak, de a büntető törvénykönyvvel határosak. Az az ügyvéd proletár, aki elől feudális és kapitalista ügyvédek elhalásszák az összes ügyfeleket, a vízbefúló makacsságával kapaszkodik minden szalmaszálhoz, elfogadja a legkétségesebb ügyeket, a járatlan klienseken és a védtelen alpereseken akarja behozni mindazt, ami neki és családjának állásszerű megélhetéséhez szükséges, rosszul fizeti és agyondolgoztatja személyzetét.

Hogy a proletarizálódási folyamat mennyire haladt előre, azt statisztikai számokkal megállapítani igen nehéz. Az ügyvédi jövedelem oly természetű, mely minden ellenőrzés alól kibúvik, azonkívül az ügyvédség, nehogy a közönség bizalmát csökkentse, igyekszik a leggondosabban anyagi helyzetét eltitkolni. Mint minden intelligens proletár, az ügyvéd is a „szemérmes szegények” kategóriájába tartozik. Némi támpontot nyújtanak Budapestre mégis a következő adatok: A budapesti ügyvédi kamara területén 1909-ben 480, 1910-ben 476 ügyvéd maradt a kamarai és nyugdíjárulékkel hátralékban. 1909-ben több mint 300 ügyvéd ellen vezettek eljárást. (1910-ben a végrehajtások ide nem tartozó okokból szüneteltek.) Az 1909. évi végrehajtások túlnyomó része vagy negatív eredménnyel zárul, vagy pedig annyi foglalás előzte meg a kamarát, hogy árverés esetén követelésére nem jutott volna semmi sem. Lehet ellenvetésnek helye, hogy az ügyvédek között igen sok a rossz fizető, és a tagdíjbeszedés erélytelen volt, de kétségtelen dolog, hogy végrehajtásra a dolgot

– kevés kivétellel – az ügyvéd nem szívesen engedi kerülni. Döntőbb bizonyító erejű az a tény, hogy nem fizetés miatt az 1908. XI.t.c. 7.§-a értelmében 216 ügyvéd ellen kellett a törlési eljárást megindítani. A törlést a kamara ugyan csak 31 esetben mondta ki (ezek egy része fellebbezés alatt áll), a többiek az eljárás folyamán fizették ki

díjait, ami arra mutat, hogy előbb nem volt módjukban.

A fegyelmi ügyek nagy száma is (bár e tekintetben az utolsó évben csökkenés mutatkozik) az ügyvédnymor jele, mint azt később kimutatjuk. Ide vonható az a tény is, hogy a kamara évről évre nagyobb összeget fordít szegényen elhalt ügyvédek családjainak segélyezésére. (1901-ben 45 esetben 15 250 K, 1910-ben 105 esetben 28 825 K segély nyújtott.)

Pásztor Mihály becslése szerint* Budapesten 300 olyan ügyvéd van, aki 4000 koronánál kevesebbet keres. Mi azt hisszük, hogy ez a becslés meglehetősen optimisztikus. A könyv megjelenése óta az ügyvédek száma még jobban növekedett, a drágaság fokozódott és a kereseti viszonyok rosszabbodtak. Az a türelmetlenség, mellyel a budapesti ügyvédi kar zöme az ügyvédség szervezetének reformját sürgeti, ettől mint csodaszertől várva gyógyulást, legbiztosabb jele annak, hogy az ügyvédség eljutott oda, ahová a kisiparosság, hogy nyomasztó anyagi helyzetén már csak korlátozó intézkedésekkel remél segíteni.

Ez a proletariátus főleg Budapesten fejlődött ki. A vidéken valamivel jobb a viszonyok, bár némelyik városban az ügyvédség még sötétebb képet mutat, mint a fővárosban. Budapesten, mint a vidéken a proletarizálódási folyamat főleg abban nyilvánul, hogy az ügyvédek mindinkább az ügynöki teendőkre vetik magukat, mert a tulajdonképpen értelemben vett ügyvédi jövedelem egyre csökken. Úgy a fővárosban, mint a vidéken gyakoribb az a jelenség, hogy a fiatal ügyvédek kellő összeköttetés és anyagi eszközök híjával nem nyithatnak irodát, hanem kénytelenek belépni valamely idősebb vagy tehetősebb ügyvédhez irodavezetőnek, később pedig százalékos jutalékkal társsá válnak. Ugyanez a folyamat megy végbe az iparban, a nyomorgó kisiparos végre lemond az önállóság fantomjáról, s elmegy előmunkásnak vagy munkavezetőnek a gyárba, vagy a nagyiparos ügynöke és elárúsítója lesz.

Külföldön az ügyvédkérdés hasonló alapvonásokat mutat. Az ügyvédek száma mindenütt szaporodik, főleg a nagyobb városokban az ügyvédi foglalkoztatás teljesen kapitalizálódott, a társadalom kiváltságos elemei pedig az ügyvédi hatáskörből lefoglalják a jövedelmezőbb teendőket. Mindazonáltal az ügyvédek aránylagos száma jelentékenyen kisebb, mint nálunk, sőt abszolút számokban is Budapesten sokkal több ügyvéd van, mint Berlinben (1909-ben 1069) vagy Bécsben (1909-ben 1150). De míg a nyugati államok ipara és kereskedelme, rohamos léptekkel haladván előre,

*Pásztor Mihály: *Az eladósodott Budapest*, 89. l.

201

az intellektuális rétegeknek foglalkozást tud biztosítani, s így ennek a folyamatnak káros hatásait az angolok, németek és franciák alig érzik meg: addig a mi feudális országunkban az ügyvéd-kérdés az egész társadalom válságát jelenti.

Ezzel szemben a magyar ügyvédség vezető köreiben még mindig fenntartják azt a régi fikciót, hogy az ügyvédség *munus publicum*, köztiszttség, és szemet hunynak azelőtt a tény előtt, hogy az ügyvédség kereseti foglalkozássá vált, melynek helyzete a társadalom gazdasági viszonyaival a legszorosabb kapcsolatban áll. Ügyvédi kongresszusokon, kamarai alkalmi beszédeken folyton az angol és francia ügyvédekre történik hivatkozás, azok magas erkölcsi színvonalát és tekintélyét állítják a megélhetéssel keservesen küzdő városi proletárügyvéd elébe. Ez a folyton visszatérő

hasonlat – amennyiben nem képmutatás – a tények teljes félreismeréséből ered. Az angol és francia ügyvédek nagy tekintélye nem azon alapszik, hogy kiváló jogászok az erkölcsi ideál tetőfokát érték el köz- és magánműködésükben, hanem annak a ténynek a következménye, hogy túlnyomóan gazdag emberek és az uralkodó osztályból kerülnek ki. Ha Magyarországon kimondanák, hogy ügyvéd csak bizonyos kaszinók tagja lehet, vagy amint Lord Abinger indítványozta, nem avatnának oly jelöltet ügyvéddé, akinek saját vagyonából nincs legalább 7200 K (300 font sterling) biztos jövedelme,* az ügyvédség lenne a társadalomnak tekintélyre nézve első osztálya. Azt is tudja már mindenki, aki a viszonyokban csak kevéssé is jártas, hogy a látszólag *splendid isolation-ban* élő angol és francia ügyvéd a legridegebb üzleti elszámolási viszonyban van az ő avouéjával vagy a solicitorjával, aki felhajtja a klienseket és tiszteletdíjait előre beszedi. Pénzt nem fogad el, hanem csekket. Honoráriumot nem perel, de addig nem áll szóba a féllal, míg az egész díjat előre ki nem fizeti.**

Sokan hiszik azt, hogy a fegyelmi bírászkodás szigorításával az ügyvédség kommercializálódásának gátat lehetne szabni. Az eddigiek alapján megállapíthatjuk, hogy erre semmi remény nincs. Az ügyvédi kamarák fegyelmi gyakorlata iskolai példája az osztály-igazságszolgáltatásnak. A fegyelmi esetek 90%-a tipikusan proletár bűncselekmény, melyet az ügyvéd nem azért követ el, mert kapzsibb vagy gonoszabb a többinél, hanem azért, mert másképpen nem tud megélni. A magyar ügyvédi kamarák fegyelmi gyakorlatára nem is illik Anatole France-nak az a fényes és nagyon gyakran idézett mondása, hogy a törvény felséges egyenlőséggel követeli meg a milliomostól és a koldustól, hogy kenyeret ne lopjon és a híd alatt ne háljon. Az ügyvédképviselők visszaélései, az az óriási presszió, amelyet épp a legnagyobb ügyvédek fejtenek ki a kliensek megszerzése körül, a szolgálatok, amelyeket gyakran egész néprétegek megrontásával az osztály-

* *W. W. Rouse Ball: The students guide to the bar, VII. kiadás.*

** *Revue Internationale de Sociologie, 1907. 341-346. 1.*

uralomnak tesznek, az a reklám, amellyel a politikai sajtóban nevüket forgalomba hozzák, sohasem vagy csak a legritkább esetben kerülnek fegyelmi eljárás alá. Az ügyvédi kamarák még csak nem is kerülnek abba a helyzetbe, hogy viselt dolgaikkal foglalkozhassanak, mert befolyásuk oly erős, hogy csírájában elfojtja a megkárosítottak minden mozgódását. De kikerülhetetlenül odajut a fegyelmi bíróság elé az az ügyvéd, aki hatvan koronát visszatart, aki megosztzik valamely fizetett közbenjáróval azon a sovány kereseten, amelyet az neki juttat, zugírász beadványokat szignál, nagyobb cégtáblát tesz ki a rendesnél és kétszer hajtja be az adóson a perköltséget.

Ezzel nem akarjuk azt mondani, hogy a fegyelmi bírászkodás felesleges, csupán rá akartunk mutatni, hogy a hibák oly tényezőkben rejlenek, melyeket a kamarák fegyelmi hatásköre nem érhet el.

Az ügyvédség túlsúlyossága, gazdasági és szociális hatások következménye lévén, csakis Magyarország politikai és gazdasági szervezetének gyökeres átalakulásával fog megszűnni. Kail Sándor az ügyvédségről írt munkájában már 1848-ban mondta: „Az ügyvédreform csak egy kis része annak a nagy reformnak, melyet a XIX. századbeli magyar társadalom szükségesít.”* Ezen a nézeten volt Tóth Lőrinc is, s ennek adott kifejezést Simonyi Ernő az ügyvédi rendtartásról 1874-ben folyó képviselőházi vitában. Ez ma is az orvoslásnak igazi útja s azért, aki az ügyvédség helyzetén segíteni akar, annak elsősorban társadalmunk beható reformjára kell törekedni.

Ezen elvi álláspontból kifolyólag az ügyvédkrízis megszüntetésére irányuló nagyszámú indítványokat csak a teljesség okából és röviden fogjuk ismertetni.

Ezek az indítványok két csoportra oszthatók. Az elsőbe tartozókat palliatív szereknek nevezhetnők. Nem az ügyvédi szervezetet akarják megváltoztatni, hanem részleges reformok útján az ügyvédek keresetét emelni, az ügyvédi hatáskört kiterjeszteni. Ide tartozik pl. azon indítvány, hogy az ügyvédek közjegyzői teendőket bízassanak meg, az a javaslat, mely a községi jegyzők magángyakorlatát akarja megszüntetni és a közigazgatás egész területén az ügyvédi képviseletet biztosítani stb. stb.

Ide sorozhatók azon indítványok is, hogy az ügyvédi érdemleges munka díjazása magasabb legyen, méltányos ügyvédi díjszabás állapíttassék meg; a készkiadások, megállapodások és egyáltalában az ügyvédi megbízások a díjszabási tételeken alul történő elvállalása fegyelmi büntettség, az ingyenes jogvédelem teljesítéséért az ügyvédek az államtól és hatóságoktól nyerjenek kárpótlást, a csődügyek és gondnokságok elosztása

* *Kail, id. m. 34. l.*

203

méltányosabban történjék, állami, törvényhatósági és városi szolgálatban álló ügyészek magángyakorlatot ne folytathassanak, az összeférhetlenségi szabályok szigorúbban alkalmazandók, az ügyvédi kamarák létesítsenek oly alapot vagy pénztárat, mely a kezdő ügyvédek irodájuk megnyitásához szükséges pénzzel ellátná* stb.

Kétségtelen, hogy eme indítványok túlnyomó része méltányos kívánságokat hangoztat és hozzájárulna a meglévő szabálytalanságok enyhítéséhez és a kereseti alkalmakat is fokozná. Nagy részüknek keresztülvitele leküzdhetetlen nehézségekbe ütközik. Arra nem lehet számítani, hogy a mai parlament megfossa jövedelmük és befolyásuk jó részétől a községi jegyzőket, a földesúri hatalom legerősebb támaszait, vagy csökkentse a közjegyzői jövedelmet, mely politikai érdek jutalmazására szolgál, avagy szigorú összeférhetlenségi szabályokat alkosson a feudális ügyvédekkel szemben. Az ügyvédi hatáskör más irányú kiterjesztését viszont a szociálpolitikai törvények teszik lehetetlenné. De ha mindezek az indítványok meg is valósulnának, az enyhülés rövid ideig tartana és ellensúlyozná az a tény, hogy az ügyvédi pályára való tódulás a gazdasági viszonyok változatlansága mellett a munkaalkalmak és az érdemleges ügyvédi díjazás emelkedése következtében egyre jobban fokozódnék.

Az indítványoknak másik csoportja az ügyvédi szervezet reformját célozza és mechanikus eszközökkel akarja a túlsúlyfolttságot megakadályozni.

A *bifurkáció*** az ügyvédséget két részre osztaná. A fiatal ügyvédek csakis az alsóbb bíróságoknál való ügködésre volnának feljogosítva, és öt vagy tíz évi gyakorlat után nyernének jogot arra, hogy felsőbíróságoknál is eljárhassanak. Perenkívüli ügyekben úgy az alsó-, mint a felsőfokú ügyvédek egyformán jogosítva lennének eljárni. Ez a rendszer, amely nem azonos a francia és angol bifurkációval, abból a felfogásból indul ki, mintha a bíróságok előtti tárgyalás az ügyvédi ügkör legfontosabb része lenne, holott már előzetesen rámutattunk arra, hogy a bíróság előtti ügyek az ügyvédi tevékenységnek alig 10%-át teszik. Az egész rendszer nyilvánvalóan az idősebb ügyvédeknek nyújtana bizonyos előnyöket, azonban az alsóbbfokú ügyvédek sorában a túlsúlyfolttságot semmivel sem csökkentené, sőt az ügkör egy jelentékeny részének elvonása által a proletarizálódást még jobban kiélesítené, azonkívül az eljárást rendkívül megdrágítaná.

A lokalizáció arra irányul, hogy az ügyvédek csak bizonyos hely szerint meghatározott bíróságoknál működhettek. Ez a rendszer Németországban lett meghonosítva, de ott is nagyszámú kivételt engedtek alá.*** Némelyek azt hiszik, hogy ezzel

* *Benedikt, id. m. 127. l.*

** *Erre vonatkozólag Pollák Illés törvényjavaslatot is dolgozott ki.*

*** *Weinrich, id. m. 96. l.*

204

az ügyvédséget területileg arányosabban lehetne szétosztani, a városokba való torlódás megszűnne, s a kisebb helyekre is kerülne ügyvéd. Ez a hatás azonban nem állna be, mert ha ma a járásbírósági székhelyeken kevesebb az ügyvéd, annak dacára, hogy az ország minden bíróságánál való ügködés meg van nekik engedve, annál kevésbé lehet arra számítani, hogy valaki vidéki városkába telepedjék le, ha praxisa teljesen ahhoz a helyhez lesz kötve.

Németországban 771 járásbírósági (*Amtsgericht*) székhelyen nincs ügyvéd, kinek helyét a magyar értelemben zugírászoknak tekinthető *Rechtskonsulent-ek* foglalják el.*

A legradikálisabb indítvány az ún. *numerus clausus*. Állapíttassék meg egy bizonyos ügyvédi létszám, úgy az egész országra, mint egyes kamarákra vonatkozólag, s ha ez a létszám betelt, új ügyvédek felvételének mindaddig nincs helye, míg halálozás vagy lemondás folytán üresedés nem áll be. Ez a terv első tekintetre rendkívül tetszetősnek és kézzelfoghatónak látszik, mint minden oly rendszabály, melyben az osztályérdek leplezetlenül nyilvánul meg. A nagybirtokosok a *numerus clausus-t* az élőállatokra mondják ki, a kisiparosok a céhrendszer visszaállítását sürgetik, a gyárosok a kartellekkel akarják a versenyt kizárni. De ha a kierőszakolt rendszabályok egyes szűkebb rétegeknek időlegesen hasznára is vannak, a társadalom túlnyomó része súlyosan szenved alattuk. Az agrár elzárkózás megteremtette az élelmiszerdrágaság problémáját, mely hovatovább forradalmi mozgalmakhoz vezet, ugyanezt idézi elő más tereken a kartellek szervezkedése, s a kormányzat sokkal súlyosabb feladatok elé állítatit, mint az egyedül üdvözítőnek hirdetett korlátozások

megalkotása előtt. A *numerus clausus*-ról még elméletileg sem lehet oly országban beszélni, amelyben a kereseti lehetőség az értelmiségi középosztály részére annyira meg van szorítva. Az ügyvédi pálya elzárása talán a meglévő ügyvédek egy részének helyzetét javítaná, de az intellektuális proletariátus válsága fennmaradna, és az államnak a mainál is nagyobb gondot adna annak megoldása.*

De kivihetetlen ez a terv gyakorlati okokból is. A záros létszámot a mainál valamivel magasabbra kellene tenni, s a zsúfoltság csak 15-20 év múlva szűnnék meg, s addig a jelenlegi bajok fennmaradnának. De ami a legfontosabb, nem lehet a terv keresztülvitelére oly módozatot találni, mely a visszaélésnek, a protekciónak, az osztályérdek legbrutálisabb megnyilvánulásának a legtágabb teret ne nyitná meg. Akár a kormány, akár a helyi hatóságok neveznék ki, akár pedig az ügyvédi kamarák maguk választanák az új ügyvédeket, nem a rátermettség, vagy pedig a kiváló jogászai képesség lenne a döntő, hanem a rokonsági be-folyás és az osztályérdek. Az ügyvédség

* *Bachem: Staatslexikon, I. kt. Advokator, 107. 1.*

** *A numerus clausus-ra vonatkozólag értékes megjegyzések találhatók néhai Dr. Bleuer Samu széles látókörrel megírt és már idézett értekezésében.*

205

akkor is oly képet mutatna, mint ma : a feudális elemek közhatósági nyomás, protekció és családi összeköttetés folytán nyernék el.

A merkantil ügyvédek pedig pénzen vásárolnák meg az üresedésben levő ügyvédi állásokat. Némelyek az ansziennitás elvének alkalmazását javasolják, eszerint az új ügyvédek ügyvédi vizsgájuk időbeni sorrendje szerint vétetnének fel a kamarába. Ez azonban a kar szellemi színvonalát tenné tönkre, mert a tehetséges elemek ily módon a legritkább esetben jutnának be az ügyvédség körébe, s nem is tennék ki magukat annak a lehetőségnek, hogy hosszú évekig hiába váraкоzzanak. Nem az ész, hanem az ülőképesség lenne a döntő. Ha pedig az ansziennitás elve alól kivételt engedélyeznének, ez a kivétel ismét csak visszaélésekre nyújtana alkalmat. Az ügyvédi proletariátus helyét az ügyvédjelölteké foglalná el, akik úgy vénülnének meg, mint a mai közjegyzőhelyettesek és gyógyszerészek, kiket a legifjabb protekciós pályázó is elűthet a régóta várt állástól. Hogy ilyen mesterséges elfojtás mellett a zugírászat és magánügyvédkedés mily óriási mértékben fejlődnek ki, azt bővebben bizonyítani felesleges. Verseny hiányában az ügyvédi munka megdrágulna, s a közvélemény nyomása és a kiváltságos ügyvédség iránti gyűlölet következtében a törvényhozás és kormányzat kénytelen volna a zugírászatot törvényesíteni. A problémának csak a külső alakja változnék meg, a túlszúfoltság a *numerus clausus* védsáncain kívülmaradottakra nézve továbbra is fennforogna. Az alsóbb osztályok feltörekvő elemei nem ügyvédi, hanem jogi ügynöki pályára mennének, s rövidesen kialakulna a magyar solicitori osztály. Angliában a barristereknek jó dolguk van, de a solicitorok helyzete oly válságos, mint a magyar ügyvédeké. Ugyanezen eredményre vezetne nálunk is a záros létszám. A kisiparosok Ausztriában és Németországban kivívták a kívánt korlátozó intézkedéseket, s helyzetük semmivel sem javult, mert a gazdasági fejlődés menetét nem lehet mechanikus rendszabályokkal megállítani.

Végül foglalkoznunk kell azzal a tervvel, amely a bajok orvoslásának legfőbb eszközét az ügyvédjelölti gyakorlati idő meghosszabbításában látja. A képviselőház

igazságügyi bizottsága már elfogadta azt a törvényjavaslatot, hogy az ügyvédjelöltek ideje nem az első szigorlat, hanem a jogi doktorátus letételétől számítandó, és az ügyvédi vizsga letétele után az új ügyvéd nem nyithat önállóan irodát, hanem még két évet ügyvédhelyettesi minőségben köteles eltölteni. Biztosra vehető, hogy a javaslatot a képviselőház többsége is elfogja fogadni.*

Ezen javaslat indoklásánál elsősorban az ügyvédképzés érdekeit tolják előtérbe. Ez azonban nem őszinte érvelés. Kétségtelen dolog, hogy bizonyos határon belül a hosszabb gyakorlati idő alkalmasabb a nagyobb képzettség megszerzésére, mint a

** Hasonló rendelkezéseket tartalmaz az a javaslat, melyet az ügyvéd rendtartásról az igazságügyminiszter megbízásából Nagy Dezső dolgozott ki.*

206

rövidebb. Mi azonban azt hisszük, hogy a mostani gyakorlati idő tökéletesen elegendő a szükséges ismeretek megszerzésére. Ha csak ez a szempont volna irányadó, akkor elegendő volna a javaslat első részét elfogadni, de az ügyvédhelyettesi intézményt már az ügyvédképzés érdekeivel megindokolni nem lehet.

Az igazi indok az, hogy az ügyvédjelölti joggyakorlat meghosszabbításával az ügyvédi pályára való tódulási kedvet remélik lelohasztani. Ez azonban, ha egyéb viszonyaink nem változnak meg, nemigen lesz elérhető. 1874-ben meghosszabbították az ügyvédi gyakorlatot. Pauler Tivadar, akkori igazságügyminiszter kijelentette, hogy ettől az intézkedéstől várja az ügyvédi pálya túlsúfoltságának megszűnését, s a képviselőház túlnyomó többsége osztotta nézetét. A miniszter igen rossz jósnak bizonyult. Körülbelül 10-12 év óta a budapesti ügyvédvizsgáló bizottság szakított az eddigi enyhe gyakorlattal, és azóta az ügyvédi vizsga szigorúsága közismeretessé vált. Ez a gyakorlat egyenértékű volt a joggyakorlati idő meghosszabbításával. A proletariátus a szigorú rendszer alatt egyre nagyobb és nagyobb mérveket öltött. Ausztriában két évre emelték fel a joggyakorlati időt, s azóta az ügyvédek száma folyton szaporodik. Aki előtt nincs más választás, mint az ügyvédi pálya, az ezután is oda fog menni, de három év helyett öt évig is kell gyakorlaton lennie, legfeljebb tovább fog alacsony fizetésből nyomorogni. Ha ennek a reformnak lesz is megszorító hatása, ez csak az alsóbb osztályokból felemelkedőkre fog érvényesülni, mert ezek egy része nem tudja majd magát a hosszú gyakorlati idő folyama alatt fenntartani. Hogy ezáltal inkább a tehetségesek, a pusztán saját szorgalmukból felemelkedettek szorulnak le az ügyvédi pályáról, ezt maga Tisza Kálmán is - természetesen még ellenzéki vezér korában - elismerte az 1874. évi ügyvédi rendtartás vitájában.*

*

Az ügyvédi kérdés megoldása Magyarországon csak gazdasági és jogi szervezetünk teljes átalakulásával párhuzamosan valósulhat meg. Ha ez bekövetkezik, a túlsúfoltság magától fog megszűnni. Amíg azonban a jelenlegi rendszer fennáll, az ügyvédi pálya megszorítására irányuló minden intézkedés nemcsak céltalan, hanem mivel csak az alsóbb osztályok ellen irányul, *antidemokratikus jellegű is.*

**Országgyűlési Napló 1872-74. X. kt. 209. 1.*